

DIYOSEZI KABGAYI

COLLEGE SAINTE MARIE REINE KABGAYI

IBIZAMINI BISOZA IGIHEMBWE CYA MBERE

IKINYARWANDA CY'UMWAKA WA GATANDATU (6 LFK)

IGIHE: AMASAHATATU (3HOURS)

AMANOTA (100)

AMAZINA Y'UMUNYSHURI: (S6LFK)

IGICE CYA MBERE: KUMVA NO GUSESENGURA UMWANDIKO WA MBERE

Umwandiko: Umuco ni iki?

Umuco, ni uburyo buranga imibereho y'abantu bafite icyo bahuriyeho. Umuco w'igihugu ni wo uranga abagituye ukabatandukanya n'abatuye mu bindi bihugu. Buri gihugu kigira umuco wacyo, buri gace na ko kakagira umuco kihariye.

Umuco ugaragarira mu bintu byinshi birimo imibanire yo mu miryango igaragaramo gushyingirana, imbyino zabo n'indirimbo, imyemerere n'iyobokamana, imitekerereze ndetse no mu bukorikori bw'abanyagihugu.

Umuco rero ugaragaza indangagaciro abenegihugu bagenderaho. Mbese ni uburyo abaturage batekereza kandi bakumva ubuzima bwabo. Umuco ni bwo bukungu bwa mbere bw'igihugu.

Umuco gakondo w'Abanyarwanda rero waranze abakurambere bacu ni wo wagiye uranda ugakwira ibihe, nubwo mu gihe cy'ubukoronu winjiriye n'imico y'ahandi.

Mu myemerere yabo Abanyarwanda bemeraga Imana imwe bakayita Rugira, Rurema, n'andi mazina meza. Mu mibereho yabo bagiraga inyigisho bacisha mu migani miremire n'imigufi, ururimi rw'Ikinyarwanda, indirimbo zabo n'imbyino.

Kuvuza ingoma no guhamiriza byari bifite uruhare runini mu muco gakondo w'Abanyarwanda.

Gutabarira Igihugu no kurinda ubusugire bwacyo na byo bari babikomeyeho, bikagaragarira mu byivugo byabo.

Umuco nyarwanda kandi ugaragarira mu bikorwa byabo no mu myuga itandukanye.

Bagiraga indirimbo baririmba bari no guhinga, bakagira izo baririmbira inka, bakagira n'amahiga barimbaga bacyuye umuhigo.

Inka n'ibiyikomokaho na byo byagiraga umuco wihariye n'invugo yabugenewe.

Abanyarwanda kandi barataramaga, bakarara inkera baririmba, bahiga kandi bivuga. Inzoga z'urwagwa n'ikigage ni byo basusurukiragaho, bakarara inkera kandi bagasabana.

Abanyarwanda kandi bicuriraga ibikoresho bitandukanye birimo amasuka n'intwari zo ku rugamba. Bibohereza imyenda mu bishishwa by'ibiti, indi bakayikana mu mpu z'inyamaswa cyangwa z'amatungo yabo.

Gushyingirana byo byari agahebuzo mu muco nyarwanda. Ubukwe bwari gahuzamiryango, bukitabirwa n'abantu bese bagize umuryango, inshuti n'abaturanyi. Bwagiraga imihango itandukanye kandi ikomeye, bakagira n'ibyiciro by'iyi mihango byafataga igihe kirekire rwose. Kurambagiza, gufata irembo, gusaba, gukwa no gushyingira, gutwikurura, ni byo bice byari ingenzi.

Na n’ubu kandi ibyo bice biracyakurikizwa mu bukwe busanzwe buteguwe neza nubwo hamwe na hamwe kubera imico y’ahandi igenda itwinjirana, tutiyibagije n’iterambere rigenda ritugeraho, ibyo bice ntibicyubahizwa uko byakabaye.

Kurambagiza bisa n’aho byavuyeho, gusaba no gukwa bisigaye bikorwa mu mwanya muto, ndetse bakarara banashyingiye. Ibyo rero bigira ingaruka zikomeye ku mibanire y’abashakanye, kuko ingo nyinshi zisenyuka zidataye kabiri.

Nyamara imisango y’ubukwe iracyasigasiwe. Amagambo meza arimo ubuvanganzo ni yo asigaye aryoshya ubukwe, ababutashye bakizihirwa.

Abanyarwanda rero bakwiye kwihatira gusobanukirwa n’umuco wabo bagakomeza kuwusigasira kandi bagaharanira ko utabacika.

I. IBIBAZO BYO KUMVA NO GUSESENGURA UMWANDIKO WA MBERE

1. Umuco ni iki? **(inota 1)**

.....
.....
.....

2. Umuco nyarwanda urangwa n’iki? **(amanota 2)**

.....
.....
.....
.....

3. Ni gute abasokuruza bacu bataramaga? **(amanota 2)**

.....
.....
.....

4. Garagaza uburyo ubukwe bwa kinyarwanda buri mu byiza biranga umuco wacu? **(amanota 2)**

.....
.....
.....

5. Guhinduka k’uburyo ubukwe nyarwanda bwakorwaga bifite izihe
ngaruka ku mibanire y’abashakanye? (vuga nibura eshatu) **(amanota 3)**

.....
.....
.....

6. Twakora iki kugira ngo umuco wacu udakomeza kugenda uhinduka? **(amanota 2)**

.....
.....
.....

II. INYUNGURAMAGAMBO:

7. Sobanura amagambo akurikira dusanga mu mwandiko: **(amanota 10)**

a Imisango y’ubukwe:

- b Amahigi:
- c Gucuyuka:
- d Kurambagiza:
- e Ubukwe bwari gahuzamiryango:

UMWANDIKO WA KABIRI

8. Soma aka kandiko maze usubize ibibazo bikurikira

“Seka Gasani k’i Rwanda
Rusekere rugubwe neza
Rusenderezemo amahoro n’amahe
Rutsindire ubusame n’ubusharire
Rutsindire icyago n’icyagane
Rutsindire nyamunsi n’intuumwa yayo
Rutsindire umwanzi wo mu kirambi
N’umurozi uvuka ishyanga
Garika ibiganza utugabire
Rugaba, Rwagisha, Rugabo
Maze twishyuke mu Rwanda umu.”

- a. Erekanwa iminozanganzo ine (4) yakoreshejwe muri ako kandiko (wemerewe kwandika inyuma ya buri mukarago.) (amanota 4)
- b. Umukarago wa gatatu ushatse kuvuga iki ku busugire bw’igihugu? (amanota 2)
.....
.....
- c. Umucunguzi Kibogo ni mwanzi ki yavugaga? (amanota2)
.....
.....
- d. Ni nde uvugwa mu mukarago wa cumi w’iri sengesho rya Kibogo? (inota 1)
.....

IGICE CYA KABIRI: UBUVANGANZO

9. Subiza ibibazo bikurikira ukoresheje ijamba YEGO cyangwa OYA ku bumenyi rusange bw’ururimi n’amateka. (amanota 15)

- a. Mu bisigo by’ubuse ntawe batinyaga kuvuga kabone n’ubwo yabaga akomeye.
- b. Ibisigo nyabami kimwe ni ibitekerezo ni ingeri z’ubuvanganzo nyarwanda nyandiko.
- c. Amajuri ni ingazo y’abasare babaga bakereye umurimo wo kwambutsa.
- d. Impakanizi ni ibisigo bigiye umujyo umwe kandi bigufi.
- e. Igisigo « Ukwibyara » cyasizwe n’umwami Nyakayonga ka Musare.
- f. Igisigo « Ukwibyara » cyasigiwe umwami na Nyakayonga ka Musare.
- g. Igisigo « Ukwibyara » cyatuye n’umwami wa Nyakayonga ka Musare.
- h. Mpangarije kure wagishiye i Bunyambo nyarume uvugwa ni umwami Ruganzu Ndori wahungiyeye kwa Karemera Ndagara.
- i. Umwami mu Rwanda aratanga ntapfa.
- j. Imfizi ntitaha irapfa.
- k. Ingoma Karinga yari ingoma ngabe.
- l. Ibisigo by’ikobyoyi ni kimwe n’impakanizi.
- m. Gukomata si ukurwanira ku iriba bashoye inka.

- n. Nyirasenge wa Ruganzu Ndori ni Nyabunyana.*
- o. Robwa Nyiramateke uvugwa mu mateka y'u Rwanda ni umukobwa wa Nsora Samukondo yabyaye kwa Nyakanga.*
- 10. Vuga abasizi cyangwa abanditsi b'ibihangano bikurikira. (amanota 10)**
- a. Ngisaba he ?*
- b. Singikunda ukundi.*
- c. Mbwire umwami uko abandi bami bantumye.*
- d. Indyoheshabirayi.*
- e. Amayibukiro.*
- f. Imfizi ikwiye Kigeri.*
- g. Batewe n'iki uburake.*
- h. Sekarama asaba Sebagangari umwambaro.*
- i. Iyo wiriwe nta rungu.*
- j. Inganji Karinga.*
- 11. Koresha amagambo NI BYO cyangwa SI BYO ku nteruro zikurikira. (amanota 26)**
- a. Mu bisigo, ijambo indezi rivuga amagambo yo gusingiza umusizi akoresha ngo aryohere abazumva igisigo.*
- b. Imizimizo ni invugo z'inzaduka umusizi yakoresheye ngo uruburako rwumve inganzo ye.*
- c. Ibinyeto ni ibisigo byahimbwaga n'abenge mu bihe byo hambere.*
- d. Intebe y'abasizi yashyirweho kwigishwa mu Ishami ry'Indimi n'Ubuwungano.*
- e. Inzira y'umuganura yakorwaga mbere y'umwero w'amasaka.*
- f. Inzira ya Kivu ni imwe mu ngeri z'ubwungano nyarwanda.*
- g. Mu bwiru bavugagamo amashyamba y'abami n'ibikomangoma.*
- h. Igitekerezo cya Ngunda ni ingeri ibarirwa mu migani miremire.*
- i. Ikinamico twazibariza mu buwungano nyandiko.*
- j. Ibyivugo by'imyato ni bigufi ugereranyije n'ibyanzu.*
- k. Umugani uvuga ibintu bitabayeho ugamije kwigisha ukoresheje amakabyankuru.*
- l. Umugani utangira uvuga igihe runaka kizwi n'abantu bazwi.*
- m. Insigamugani itangizwa na kera habayeho igasozwa na singe wahera.*
- n. Ngo umugani ugana akariho.*
- o. Insigamugani nyirizina ni iz'abantu bazwi neza amavuye n'amajy yabo ku buryo abantu bemeye kwigana imigirire yabo no mu mvugo igakoresheye.*
- p. Ibisigo by'ubuse birangwa no gusetsa.*
- q. Umwandiko Babyirukanye ingoga mu gutamira ni igisigo cy'ubuse.*
- r. Urwenya na byendagushyira si bimwe.*
- s. Ibyivugo bya kera n'ibivugaga by'ubu byose ni bimwe.*
- t. Izina ry'inka ya Rumonyi rifite utubeshuro 9.*
- u. Mu mazina y'inka inshutso ya mbere bayita impamagazo.*
- v. Igisingizo cya nyuma mu izina ry'inka kitwa impakanizi.*
- w. Igice kigenda kigaruka mu izina ry'inka kitwa impakanizi y'umuzingira.*
- x. Kurara iragwe ni ukurara ukubiri kw'inyana na za nyina.*

IGICE CYA GATATU: IKIBONEZAMVUGO

- 12. Hitamo igisubizo cy'ukuri ugendeye ku turemajambo tw'amazina ari mu dukubo (amanota 5)**

1. (Ibyinshi) byotsa amatama.

Ibyinshi:

- a. i-bi-inshi
 - b. i-by-inshi
 - c. i-byi-nshi
2. Inkuru (mbarirano) iratuba.

Mbarirano:

- a. n-bar-ir-an-o
- b. n-barir-an-o
- c. n-barir-ano

3. (Nyogokuru):

- a. Ø-Ø-nyoko-Ø-kuru
- b. Ø-Ø-nyogo-Ø-kuru
- c. Ø-Ø-nyogo-kuru

4. (Nzirabizemana):

- a. nyira-Ø-ba-izer-ye-i-Ø-mana
- b. nyira-ba-izer-ye-i-Ø-mana
- c. nyira-ba-izer-ye-i-mana

5. (Abacamanza):

- a. a-ba-ci-a-Ø-n-manza
- b. a-ba-ca-Ø-n-manza
- c. a-ba-ca-manza

IGICE CYA KANE : IMYANDIKIRE Y'URURIMI

13. Kosora amakosa ari muri izi nteruro unatange itegeko rituma uyita amakosa.

(amanota 3)

- a. Ku wa gatanu no ku wa gatandatu duzajya dukorana inama.

.....

- b. Minisiteri y'uburezi yavuguruye ikigo k'igihugu gishinzwe integanyanyigisho.

.....

- c. U Rwanda ni igihugu cyo muri afurika yo hagati.

.....

14. Soma izi nteruro uko zivugwa umujyo umwe maze uzandike mu nyandiko igaragaza ubutinde n'imiterere y'amasaku.

(amanota 10)

- a. Utazi akaraye i Fumbwe araza ifu:

- b. Nyiri inkwi niwe urya ibihiye:

- c. Uvuyeyo? :

- d. Inkunguzi y'imbuga yabira maka. :